

П. Л. Лисянський

orcid.org/0000-0003-3997-9335

доктор філософії з політичних наук,

директор організації

ГО «Інститут стратегічних досліджень та безпеки»

ПРОЦЕСИ МІЛІТАРИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА В КРАЇНАХ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ ЯК ЗАГРОЗА БЕЗПЕКОВІЙ СИТУАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РЕГІОНІ

Вступ. Процеси мілітаризації суспільства в країнах пострадянського простору стали значущим фактором, що впливає на безпекову ситуацію в Європейському регіоні. Після розпаду Радянського Союзу багато з цих країн опинилися у складному політичному та економічному становищі, що призвело до підвищення ролі військових сил у суспільстві. Це явище має глибокі історичні корені та сучасні імплікації, які потребують детального аналізу з наукової та практичної точок зору.

По-перше, мілітаризація суспільства в пострадянських країнах обумовлена необхідністю забезпечення внутрішньої стабільності та захисту від зовнішніх загроз. Проте цей процес часто супроводжується зростанням авторитарних тенденцій та обмеженням громадянських свобод. Військові витрати збільшуються, що відволікає ресурси від соціально-економічного розвитку та сприяє ескалації напруженості в регіоні.

По-друге, мілітаризація суспільства впливає на міжнародні відносини та безпекову ситуацію в Європі. Пострадянські країни, прагнучи зміцнити свої позиції на міжнародній арені, часто вдаються до військових засобів. Це створює ризики для стабільності в сусідніх державах і може призвести до збройних конфліктів. Зокрема анексія Криму російською федерацією та збройний конфлікт на сході України є яскравими прикладами таких загроз.

Крім того, мілітаризація пострадянських країн має прямий вплив на безпекову політику Європейського Союзу та НАТО. Ці організації змушені реагувати на зміну військово-політичної ситуації в регіоні, що веде до збільшення військових витрат та посилення оборонних заходів. У свою чергу, це може призвести до нової гонки озброєнь і підвищення рівня напруженості між країнами.

Метою цієї статті є аналіз процесів мілітаризації суспільства в країнах пострадянського простору та їх впливу на безпекову ситуацію в Європейському регіоні. У рамках цього дослідження передбачається досягнення таких завдань:

1. Визначити історичні та сучасні передумови мілітаризації суспільства в пострадянських країнах.
2. Проаналізувати вплив мілітаризації на внутрішню політичну та соціально-економічну ситуацію в цих країнах.
3. Оцінити наслідки мілітаризації для міжнародних відносин та безпеки в Європейському регіоні.
4. Розглянути реакцію Європейського Союзу та НАТО на процеси мілітаризації в пострадянських країнах.
5. Запропонувати рекомендації щодо зменшення негативних наслідків мілітаризації та зміцнення стабільності в регіоні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, що розглядають процеси мілітаризації суспільства в країнах пострадянського простору, висвітлює загрози безпековій ситуації в європейському регіоні. Зокрема Пономаренко, Морозюк та Нинюк досліджують вплив воєнних дій на ефективність державного управління в Україні, звертаючи увагу на зміни в адміністративних і соціальних структурах (Пономаренко, 2024, с. 32). Гай-Нижник акцентує увагу на

глобальних викликах та національній безпеці України в контексті сучасних геополітичних реалій (Гай-Нижник, 2022, с. 113).

Шергін аналізує політичні феномени, що спричинили російсько-українську війну, та їх вплив на регіональну стабільність (Шергін, 2023, с. 23). Нікілев розглядає історичні корені та передумови війни, зосереджуючись на ментальних і культурних аспектах (Нікілев, 2023, с. 26.5).

Валюшко аналізує мілітаризм як характерну рису російського суспільства, вказуючи на його соціальні та політичні наслідки (Валюшко, 2023, с. 32). Акімов досліджує програми підготовки молодого покоління в контексті сучасних геополітичних реалій, наголошуючи на важливості військової освіти для формування нового українського суспільства (Акімов, 2024, с. 7).

Лисянський досліджує політику мілітаризації підлітків у росії та її загрозу для європейської безпеки, звертаючи увагу на довготривалі наслідки такого впливу (Лисянський, 2023). Хаустова, Кизим та Костенко демонструють важливість співвідношення воєнної сили у глобальному контексті (Хаустова, 2023, с. 2).

Сизов, Коваль та Пахольчук аналізують військову могутність та мілітаризацію глобального простору, відзначаючи її вплив на міжнародну політику (Сизов, 2022). Кім та Українець досліджують військово-промисловий комплекс у світовій економіці, звертаючи увагу на передумови та фактори розвитку цього сектора (Кім, 2022, с. 39).

Сябро розглядає еволюцію концепту «м'якої сили» в сучасному інформаційному протистборстві, аналізуючи нові підходи до впливу на суспільства (Сябро, 2021, с. 92-94). Мішев та Купшулері в своїх роботах розглядають аспекти безпеки у зв'язку з глобалізованими кризами та феноменом заморожених конфліктів у пострадянському просторі, наголошуючи на їх вплив на європейську безпеку (Мішев, 2023; Купшулері, 2022). Маріонеткові республіки на початку 1918х років досліджує І. Краснодемська (Краснодемська, 2019). Взаємодію громадянського суспільства та військовослужбовців вивчає В. Легкодух (Легкодух, 2023)

Загалом, аналіз досліджень вказує на комплексність проблематики мілітаризації суспільства в пострадянських країнах та її негативний вплив на безпекову ситуацію в Європейському регіоні. Проте, залишаються не достатньо розкритими питання розробки стратегій зменшення мілітаризаційних процесів та посилення міжнародної безпеки через дипломатичні та соціально-економічні інструменти.

Історичні та сучасні передумови мілітаризації суспільства в пострадянських країнах.

Історичні та сучасні передумови мілітаризації суспільства в пострадянських країнах можна простежити через ряд ключових факторів. Одним з основних є спадщина радянської епохи. У Радянському Союзі військово-промисловий комплекс відіграв центральну роль в економіці і політиці, що створило мілітаризовану культуру, яка продовжує впливати на суспільства пострадянських держав. Після розпаду СРСР країни, такі як росія, білорусь, Казахстан та інші, успадкували значні військові ресурси та інфраструктуру.

Економічні труднощі, що виникли після переходу до ринкової економіки також посилили мілітаризацію. В багатьох пострадянських країнах економічні кризи призвели до зростання безробіття і зниження рівня життя, що, в свою чергу, викликало соціальну напруженість і політичну нестабільність. В цих умовах військові сили часто використовувались як інструмент для підтримання порядку та стабільності. Наприклад, у Казахстані військові підрозділи були залучені для придушення протестів.

Внутрішньополітична нестабільність також відіграла значну роль. Політична боротьба за владу, етнічні конфлікти та регіональні сепаратистські рухи стали викликами для нових незалежних держав. Уряди використовували збройні сили для зміцнення своєї влади та придушення опозиції. В білорусі збройні сили активно залучалися до придушення протестів проти режиму Олександра Лукашенка.

Зовнішні загрози, такі як конфлікти на пострадянському просторі, також сприяли процесам мілітаризації. Загострення міжнародної ситуації змушувало країни зміцнювати свої збройні сили і збільшувати військові витрати. Наприклад, анексія Криму росією та збройний конфлікт на сході України призвели до суттєвого зростання військових витрат в регіоні.

Україна була змушена значно збільшити свої військові витрати та реформувати збройні сили для протидії російській агресії.

Дані про військові витрати в деяких пострадянських країнах наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка військових витрат у пострадянських країнах (млрд \$)

Рік	росія	білорусь	Казахстан	Україна
1991	19,6	0,9	0,4	1,2
2000	5,2	0,15	0,11	0,7
2010	41,5	0,57	1,7	3,2
2020	61,7	0,64	2,8	5,9
2022	86,4	0,68	3,2	39,2

Джерело: сформовано автором на підставі (SIPRI, 2024)

Ці дані підкреслюють динамічні зміни в сфері військових витрат пострадянських країн і підтверджують тенденцію до мілітаризації в умовах зростаючих внутрішніх і зовнішніх викликів. На рис. 1 проілюстровано основні фактори, що впливають на процеси мілітаризації.

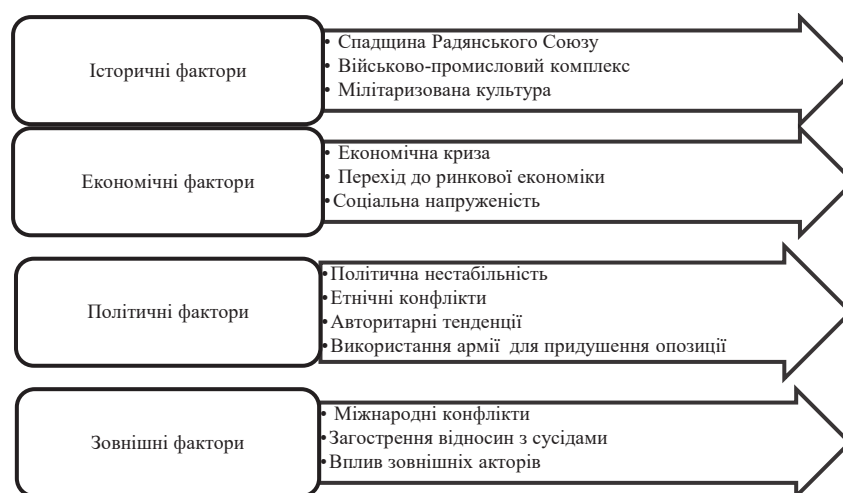

Рис. 1. Фактори, що впливають на процеси мілітаризації

Джерело: сформовано автором

Історичні фактори відіграють значну роль у процесах мілітаризації пострадянських країн. Спадщина Радянського Союзу залишила глибокий відбиток на військовій структурі та культурі цих держав. У СРСР військово-промисловий комплекс був одним з основних компонентів економіки, а мілітаризована культура була поширена серед населення. Ці фактори продовжують впливати на сучасні суспільства, сприяючи підтриманню високого рівня мілітаризації. Наприклад, росія зберегла значну частину радянського військового потенціалу, що дозволило їй продовжувати розвивати військову інфраструктуру та озброєння.

Економічні фактори також мають суттєвий вплив на мілітаризацію. Перехід до ринкової економіки після розпаду Радянського Союзу супроводжувався економічними кризами, які призвели до зниження рівня життя, зростання безробіття та соціальної напруженості. У цих умовах уряди часто використовували військові сили для підтримання внутрішньої стабільності. Наприклад, у Казахстані військові підрозділи були залучені для придушення протестів, що виникли внаслідок економічних труднощів.

Політичні фактори включають внутрішньополітичну нестабільність, етнічні конфлікти та авторитарні тенденції. Багато пострадянських країн зіткнулися з політичною боротьбою за владу, що призвело до використання армії для придушення опозиційних рухів. Наприклад, у білорусі збройні сили були активно залучені до придушення протестів проти режиму Олександра Лукашенка, що підтверджує важливу роль військових у політичному житті країни.

Зовнішні фактори включають міжнародні конфлікти, загострення відносин з сусідами та вплив зовнішніх факторів. Загострення міжнародної ситуації змушувало країни зміцнювати свої збройні сили і збільшувати військові витрати. Наприклад, анексія Криму росією та збройний конфлікт на сході України стали каталізаторами для посилення військової активності в регіоні. Україна була змушена значно збільшити свої військові витрати та реформувати збройні сили для протидії російській агресії.

Таким чином, процеси мілітаризації в пострадянських країнах є результатом складної взаємодії історичних, економічних, політичних та зовнішніх факторів. Розуміння цих факторів дозволяє глибше зрозуміти причини та наслідки мілітаризації, а також розробити ефективні стратегії для забезпечення стабільності та безпеки в регіоні.

Вплив мілітаризації на внутрішню політичну та соціально-економічну ситуацію. Мілітаризація суспільства в пострадянських країнах суттєво впливає на внутрішню політичну та соціально-економічну ситуацію. Цей вплив є багатограним і охоплює різні аспекти життя, включаючи політичну стабільність, економічний розвиток, соціальну структуру та громадянські права.

Політично мілітаризація часто сприяє зміцненню авторитарних режимів. Уряди використовують військову силу для придушення опозиційних рухів та збереження своєї влади. Наприклад, у Білорусі режим Олександра Лукашенка активно залучав збройні сили для придушення протестів після суперечливих президентських виборів у 2020 році. Використання армії в політичних цілях знижує рівень демократичних свобод і підриває інститути громадянського суспільства. Це створює атмосферу страху та невизначеності, що дестабілізує внутрішньополітичну ситуацію.

Економічно мілітаризація часто веде до значних витрат на оборону, що може мати негативні наслідки для економічного розвитку. Великі військові витрати відволікають ресурси від інших важливих сфер, таких як охорона здоров'я, освіта та соціальні програми. Наприклад, росія, витрачаючи значні кошти на оборону, стикається з економічними проблемами, такими як низькі темпи зростання ВВП та високий рівень інфляції. Мілітаризація також може сприяти розвитку військово-промислового комплексу, але це не завжди позитивно впливає на загальний економічний стан, оскільки створює дисбаланс у структурі економіки.

Соціально мілітаризація може призвести до змін у соціальній структурі та культурі. Підвищення ролі військових у суспільстві сприяє формуванню мілітаризованої культури, де цінності пов'язані з військовою службою та патріотизмом стають домінуючими. Це може призвести до зростання напруженості та агресивності в суспільстві. Наприклад, в Україні активна фаза військового конфлікту з росією сприяла формуванню потужних патріотичних настроїв, але також викликала соціальну напруженість та розкол у суспільстві.

Мілітаризація також впливає на громадянські права та свободи. Уряди часто використовують військові закони та обмеження для контролю за населенням, що веде до зниження рівня особистих свобод і прав. У Казахстані, наприклад, уряд використовував військові підрозділи для придушення протестів, що викликало критику з боку міжнародних правозахисних організацій.

Для кращого розуміння впливу мілітаризації на внутрішню політичну та соціально-економічну ситуацію ми можемо розглянути кілька ключових показників. У таблиці 2 наведено дані про військові витрати, темпи зростання ВВП, рівень інфляції та індекс демократичних свобод у вибраних пострадянських країнах.

Таблиця ілюструє вплив мілітаризації на соціально-економічні показники в пострадянських країнах за 2023 рік. Дані про військові витрати демонструють значні витрати в росії, що можуть бути частково пов'язані з продовженням нападу на Україну та геополітичною напруженістю. Витрати на оборону в інших країнах також зросли, проте меншою мірою. Темпи зростання ВВП показують варіації між країнами, з помітними економічними труднощами в Україні через війну, тоді як Казахстан демонструє позитивні економічні результати. Рівень інфляції значно зріс в Україні та Білорусі, відображаючи економічні стреси, спричинені високими витратами на оборону та іншими факторами. Індекси демократичних свобод вказують на зниження рівня свободи в росії та Білорусі, що може бути наслідком авторитарних тенденцій та політичних репресій. У той же час, Казахстан і Україна мають відносно вищі індекси, хоча останні все ще стикаються з викликами у своїх політичних системах.

**Вплив мілітаризації на соціально-економічні показники
у пострадянських країнах (2023 рік)**

Країна	Військові витрати (млрд \$)	Темпи зростання ВВП (%)	Рівень інфляції (%)	Індекс демокра- тичних свобод (0-10)
росія	87,4	1,8	6,5	3,0
білорусь	0,76	1,9	8,2	2,5
Казахстан	3,5	4,0	5,7	3,2
Україна	44,8	-4,7	22,1	4,4

Джерело: сформовано автором на підставі (SIPRI, 2024; World Bank, 2024; Freedom House, 2024; Economist Intelligence Unit, 2024)

Наслідки мілітаризації для міжнародних відносин та безпеки в Європейському регіоні. Мілітаризація пострадянських країн має значний вплив на міжнародні відносини та безпеку в Європейському регіоні. Наслідки цього процесу варіюються від поглиблення конфліктів до зміни геополітичного балансу. Збільшення військових витрат у цих країнах, зокрема в росії та Україні, впливає на стабільність регіону, сприяючи ескалації напруженості та загрози безпеці. Високі військові витрати можуть призводити до зниження економічної стабільності та посилення соціальної напруженості, що негативно впливає на внутрішню політику країн.

Зростання військових амбіцій росії, яка є одним з найбільших агресорів у світі, викликає занепокоєння серед сусідніх країн і союзників НАТО. Це спричиняє збільшення військової присутності Альянсу у Східній Європі та Балтійському регіоні, що у свою чергу призводить до збільшення витрат на оборону в цих країнах. Таким чином, мілітаризація пострадянських країн стає каталізатором зростання напруженості між НАТО та росією, що може призвести до непередбачуваних наслідків.

Зростання військових витрат у пострадянських країнах також впливає на економічний розвиток, оскільки значні ресурси перенаправляються з соціальних та економічних сфер на оборону. Це може призводити до зниження рівня життя населення та збільшення соціальної нестабільності, що може підірвати політичну стабільність у довгостроковій перспективі.

Крім того, посилення мілітаризації сприяє зростанню недовіри та напруженості між країнами пострадянського простору та їхніми західними партнерами. Відсутність довіри між сторонами ускладнює дипломатичні зусилля з вирішення конфліктів і може призводити до зростання ризику військових зіткнень. Це також обмежує можливості для співпраці у сфері безпеки та оборони, що є критичним для підтримання стабільності в Європейському регіоні. Вплив мілітаризації на міжнародні відносини та безпеку в Європейському регіоні представлено на рис. 2.

З огляду на зазначені наслідки важливо розуміти, що мілітаризація пострадянських країн також впливає на міжнародне право та існуючі договори про контроль над озброєннями. Порушення таких угод, як Договір про звичайні збройні сили в Європі (CFE) або Договір про ліквідацію ракет середньої і меншої дальності (INF), створює прецеденти, які підбивають довіру до міжнародних правових механізмів і сприяють подальшій ескалації конфліктів.

Мілітаризація сприяє зростанню націоналістичних настроїв і підживлює пропагандистські кампанії, спрямовані на формування образу ворога. Це погіршує міжнаціональні стосунки і знижує ефективність міжнародної співпраці у вирішенні глобальних проблем, таких як боротьба з тероризмом, зміни клімату і пандемії.

У регіональному контексті, зростання військових витрат може провокувати гонку озброєнь серед сусідніх країн, що збільшує ймовірність локальних конфліктів. Крім того, мілітаризація може призводити до нестабільності в прикордонних регіонах, посилюючи потоки біженців і внутрішньо переміщених осіб, що створює додаткові соціально-економічні виклики для сусідніх країн і регіону в цілому (табл. 3).

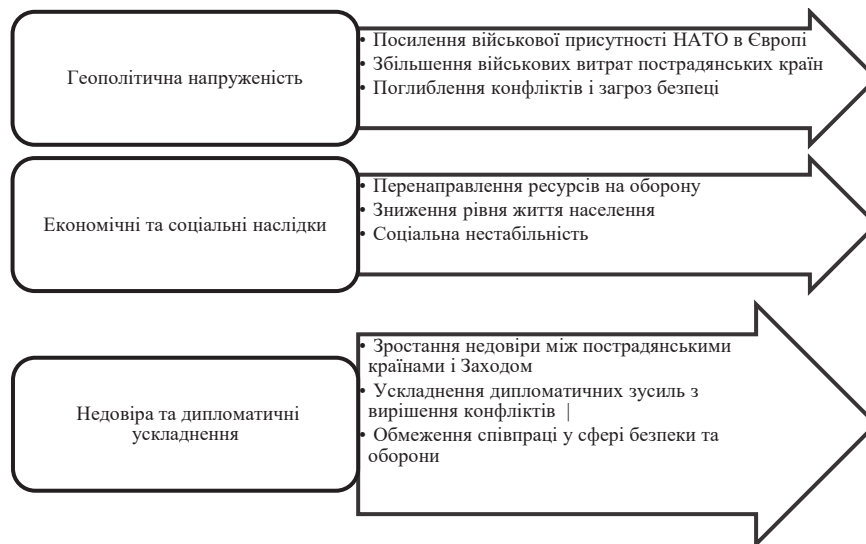

Рис. 2. Вплив мілітаризації на міжнародні відносини та безпеку в Європейському регіоні

Джерело: сформовано автором

Таблиця 3

Наслідки мілітаризації для міжнародного права та регіональної стабільності

Наслідки	Вплив
Порушення міжнародних угод	Підрив довіри до міжнародних правових механізмів
Зростання націоналістичних настроїв	Погіршення міжнаціональних стосунків, зниження ефективності співпраці
Гонка озброєнь	Підвищення ймовірності локальних конфліктів
Нестабільність прикордонних регіонів	Збільшення потоків біженців і внутрішньо переміщених осіб

Джерело: сформовано автором

Остання таблиця висвітлює наслідки мілітаризації пострадянських країн, акцентуючи увагу на порушеннях міжнародних угод, зростанні націоналістичних настроїв, гонці озброєнь та регіональній нестабільності. Порушення міжнародних угод свідчить про зниження ефективності міжнародних правових механізмів, що може створювати небезпечні прецеденти і послаблювати глобальну безпеку. Зростання націоналістичних настроїв та пропаганди підвищує внутрішню і міжнародну напруженість, ускладнюючи дипломатичні зусилля і погіршуючи міждержавні відносини. Гонка озброєнь, що супроводжується зростанням військових витрат, може провокувати конфлікти і нестабільність, збільшуючи кількість гуманітарних криз. Ці наслідки підкреслюють необхідність посилення міжнародного контролю над озброєннями та розвитку програм співпраці для забезпечення миру і стабільності в регіоні.

Європейський Союз та НАТО і процеси мілітаризації в пострадянських країнах. Реакція Європейського Союзу та НАТО на процеси мілітаризації в пострадянських країнах є багатогранною і зосередженою на забезпеченні стабільності та безпеки в Європейському регіоні (табл. 4). Зростання військових витрат і посилення напруженості в пострадянських державах викликає занепокоєння серед європейських країн та членів Альянсу, що зумовлює відповідні дії з їхнього боку.

Європейський Союз реагує на мілітаризацію в пострадянських країнах через дипломатичні, економічні та політичні засоби. ЄС запровадив серію санкцій проти росії у відповідь на її військові дії в Україні та анексію Криму. Ці санкції включають обмеження на торгівлю, фінансові операції та доступ до технологій, що спрямовані на обмеження військових можливостей росії. Паралельно ЄС надає значну підтримку Україні у вигляді фінансової допомоги,

програм реформ і гуманітарної підтримки, спрямованих на зміцнення української економіки та державних інституцій.

НАТО також вживає рішучих заходів у відповідь на процеси мілітаризації в пострадянських країнах. Альянс розгорнув багатонаціональні батальйони у Східній Європі та Балтійському регіоні для зміцнення своїх оборонних позицій і стримування можливих загроз. Крім того, НАТО проводить регулярні військові навчання і тренування з метою підвищення бойової готовності та координації дій між країнами-членами. Важливим напрямком є також співпраця з країнами-партнерами, такими як Україна і Грузія, які отримують військову допомогу і підтримку у реформуванні своїх оборонних структур.

Обидві організації, ЄС і НАТО, акцентують увагу на стратегічному діалозі та дипломатичних зусиллях. Ці зусилля спрямовані на зниження напруженості, запобігання ескалації конфліктів і забезпечення стабільності в регіоні. Попри ці зусилля, мілітаризація пострадянських країн залишається серйозним викликом для європейської безпеки, що вимагає постійного моніторингу і адаптації політики.

Таблиця 4

Реакція ЄС та НАТО на мілітаризацію в пострадянських країнах

Організація	Заходи та ініціативи	Мета
ЄС	Санкції проти росії	Обмеження військових можливостей росії
	Підтримка України	Зміцнення українських інституцій та економіки
НАТО	Розгортання багатонаціональних батальйонів	Стимування агресії та підвищення готовності сил
	Військові навчання та тренування	Підвищення готовності та взаємодії між союзниками
	Співпраця з країнами -партнерами	Підтримка реформ і зміцнення оборонних можливостей

Джерело: сформовано автором

Ці заходи спрямовані на стримування агресії та зміцнення безпеки є частиною більш широкої стратегії, що включає дипломатичні зусилля та стратегічний діалог з метою зниження напруженості. Такий підхід допомагає зберегти стабільність в регіоні та запобігти ескалації конфліктів. Таким чином, реакція ЄС та НАТО на мілітаризацію в пострадянських країнах є комплексною, збалансованою та спрямованою на довгострокове забезпечення безпеки та стабільності в Європейському регіоні.

Рекомендації щодо зменшення негативних наслідків мілітаризації та зміцнення стабільності в регіоні. Для зменшення негативних наслідків мілітаризації та зміцнення стабільності в регіоні слід вжити комплексних заходів, що враховують політичні, економічні, соціальні та військові аспекти. Ефективне вирішення цієї проблеми вимагатиме інтегрованого підходу, що включає вдосконалення міжнародних угод, підтримку економічної та соціальної стабільності, а також активну дипломатичну діяльність.

Один з ключових аспектів полягає в посиленні міжнародного контролю над озброєннями. Розширення і вдосконалення міжнародних договорів, таких як Договір про звичайні збройні сили в Європі (CFE) та інші угоди, що регулюють озброєння, може сприяти зменшенню військової напруженості. Для цього необхідно створити прозорі механізми перевірки та моніторингу, що забезпечать ефективний контроль за дотриманням угод. Підвищення рівня довіри між державами може бути досягнуто через постійний міжнародний діалог, що дозволяє своєчасно реагувати на нові загрози і забезпечувати виконання угод.

Ще один важливий напрямок – це розвиток економічної та соціальної співпраці між державами. Реалізація спільних економічних проєктів, таких як транскордонні інфраструктурні ініціативи і створення зон вільної торгівлі, може допомогти зменшити напруженість між сусідніми країнами. Ці проєкти не лише сприятимуть економічному розвитку, але й створюватимуть спільні інтереси, що будуть перешкоджати загостренню конфліктів.

Військові та оборонні аспекти також відіграють важливу роль у стабільності регіону. З метою зменшення ризику непорозумінь і конфліктів необхідно налагодити ефективну співпрацю між військовими структурами країн, що мають спільні кордони або інтереси. Регулярні спільні військові навчання, обміни офіцерами та координація дій можуть суттєво підвищити готовність до реагування на спільні загрози та зменшити напруженість.

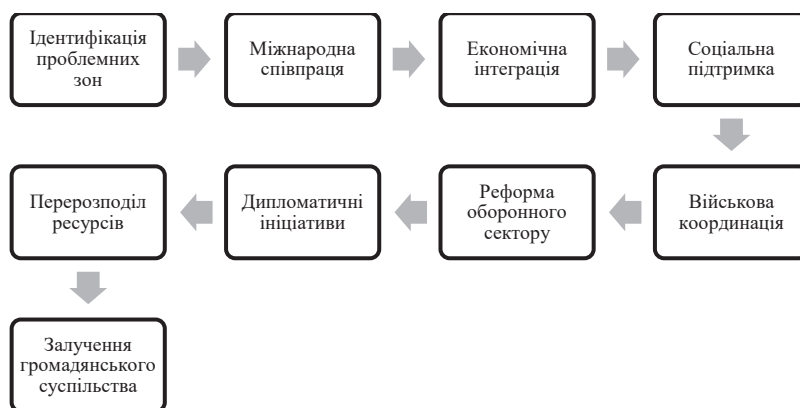
Дипломатичні зусилля мають бути орієнтовані на підтримку мирних переговорів і посередництва у конфліктах. Організації, такі як Організація Об'єднаних Націй і Організація з Безпеки і Співпраці в Європі (ОБСЄ), повинні відігравати активну роль у вирішенні конфліктів та сприянні мирному розв'язанню суперечок. Постійний діалог на міжнародному рівні допоможе знайти ефективні рішення для складних ситуацій і запобігти ескалації конфліктів.

Реформування оборонних секторів пострадянських країн також є важливим кроком. Підтримка реформ у військових структурах допоможе покращити управління військовими ресурсами і підвищити прозорість витрат. Це сприятиме зменшенню внутрішньої напруженості і дозволить ефективніше контролювати військові витрати.

Перерозподіл ресурсів з військових витрат на соціально-економічний розвиток може забезпечити довгострокову стабільність. Інвестиції в освіту, охорону здоров'я та соціальну інфраструктуру підвищать рівень життя і зменшать соціальні і економічні фактори, що сприяють мілітаризації.

Останнім, але не менш важливим аспектом є забезпечення активної участі громадянського суспільства у контролі за військовими витратами та політикою безпеки. Прозорість і підзвітність у витрачанні державних ресурсів допоможуть зменшити корупцію і неефективне використання ресурсів, що можуть сприяти мілітаризації.

Комплексний підхід до вирішення проблеми мілітаризації та забезпечення стабільності в регіоні потребує інтеграції всіх цих заходів у єдину стратегію. Реалізація цієї стратегії вимагатиме узгоджених зусиль з боку держав, міжнародних організацій і громадянського суспільства, що дозволить досягти довгострокового миру і стабільності в Європейському регіоні. Алгоритм дій для зменшення мілітаризації та зміцнення стабільності в пострадянському просторі представлено на рис. 3.

Рис. 3. Алгоритм дій для зменшення мілітаризації та зміцнення стабільності в пострадянському просторі

Джерело: сформовано автором

Алгоритм дій передбачає систематичний підхід до вирішення проблеми мілітаризації та зміцнення стабільності в пострадянському просторі. Першим кроком є ідентифікація проблемних зон, що дозволяє точно визначити області з найбільшим рівнем напруженості. Наступним важливим етапом є розвиток міжнародної співпраці через створення угод з контролю озброєнь та дипломатичні переговори.

Економічна інтеграція та соціальна підтримка сприятимуть зменшенню напруженості через економічне зростання та підвищення якості життя. Військова координація і реформа

оборонного сектору допоможуть підвищити ефективність використання військових ресурсів та зменшити ризики конфліктів. Дипломатичні ініціативи повинні спрямовуватись на підтримку мирних переговорів, а перерозподіл ресурсів на соціально-економічний розвиток забезпечить довгострокову стабільність.

Залучення громадянського суспільства до процесу контролю за військовими витратами та політикою безпеки підвищить прозорість і підзвітність, сприяючи зменшенню корупції та неефективного використання ресурсів. Інтеграція всіх цих заходів у єдину стратегію потребуватиме узгоджених зусиль держав, міжнародних організацій та громадянського суспільства, що дозволить досягти довгострокового миру і стабільності в Європейському регіоні.

Висновки. Проведене дослідження показує, що мілітаризація суспільства в пострадянських країнах значно впливає на безпекову ситуацію в Європейському регіоні. Основні чинники мілітаризації включають історичну спадщину, економічні труднощі, політичну нестабільність та зовнішні загрози. Ці фактори сприяють посиленню військових структур, що призводить до зростання напруженості і ризиків для регіональної безпеки.

Пропонується посилити міжнародну співпрацю для зменшення негативних наслідків мілітаризації. Необхідно активізувати діалог між країнами пострадянського простору та європейськими державами для побудови довіри та зменшення військової напруженості. Важливо підтримувати демократичні інститути та громадянське суспільство в пострадянських країнах, щоб сприяти політичній стабільності і зменшити потребу у використанні військової сили для внутрішнього контролю. Забезпечення економічної підтримки пострадянським країнам сприятиме їхньому соціально-економічному розвитку, що зменшить економічні чинники мілітаризації. Також необхідно розробити ефективні механізми контролю за озброєннями та зменшити військові витрати, щоб уникнути нової гонки озброєнь.

Подальші дослідження мають зосередитися на аналізі впливу мілітаризації на соціально-економічний розвиток пострадянських країн, а також на розробці стратегій міжнародної співпраці для зміцнення стабільності в регіоні. Важливо моніторити мілітаризаційні тенденції та сприяти діалогу між країнами для запобігання ескалації конфліктів.

Література

- Cuppuleri, A. (2022). Russia and frozen conflicts in the post-Soviet space. In: *The Palgrave Encyclopedia of Peace and Conflict Studies*. Cham: Springer International Publishing, 1331–1339. URL: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-030-77954-2_110
- Economist Intelligence Unit. (2024). Democracy Index 2023. URL: <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>
- Freedom House. (2024). Freedom in the World 2023. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2023>
- Lysianskyi, P. L. (2023). The policy of militarization of teenagers in the Russian Federation as a threat to European security. *Publishing House "Baltija Publishing"*. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/398/10821/22551-1?inline=1>
- Mišev, G. (2023). The security aspects of globalised crises and the phenomenon of generated instability in the post-Soviet space. *Vojno delo*, 75(1), 18–31.
- Shergin, S. (2023). Політичний феномен російсько-української війни. *Problems of World History*, 23, 7–17. URL: <https://journal.ivinas.gov.ua/pwh/article/view/273>
- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). (2024). Military expenditure database. URL: <https://www.sipri.org/databases/milex>
- World Bank. (2024). World Development Indicators. URL: <https://data.worldbank.org/>
- Авер'янова, Н., & Воропаєва Т. (2020). Специфіка конфліктів у постбіполярному світі. *Молодий вчений*, 8 (84), С. 109–113. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/778>
- Акімов, А. (2024). Програма підготовки молодого покоління у сучасних геополітичних реаліях та мілітаризаційних процесах побудови нового українського суспільства. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*, 7, С. 6–13. URL: <https://pa.journal.in.ua/index.php/pa/article/view/117>
- Валюшко, І. В. (2023). Мілітаризм як риса російського суспільства. *Electronic scientific publication «Public Administration and National Security»*, 2 (32), С. 7–10. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16823173478375.pdf#page=8>

- Гай-Нижник, П. П. (2022). Світ на переломі та україна: глобальні виклики і національна безпека. *Scientific bulletin*, С. 113. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hai-Nyzhnyk_Pavlo/Svit_na_perelomi_ta_Ukraina_hlobalni_vyklyky_i_natsionalna_bezpeka.pdf
- Гаустова, В. Є., Кизим, М. О., & Костенко, Д. М. (2023). Аналіз міжнародних оцінок воєнної сили Збройних сил України та країн світу. *Бізнес Інформ*, 2, С. 16–33.
- Кім, Т., & Українець, Ю. (2022). Військово-промисловий комплекс у сучасній світовій економіці: передумови, фактори, тенденції розвитку. *Економіка та суспільство*, С. 39. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1370>
- Краснодемська, І. Й. (2019). Створення радянських маріонеткових республік на Південному Сході України як інструмент більшовицької експансії на початку 1918 р. *Українознавство*, (4), 25–49.
- Легкодух, В. В. (2023). Взаємодія Збройних Сил України та громадянського суспільства у питанні протидії російській пропаганді. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*, 2(49), 57–65. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(49\).2023.290425](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(49).2023.290425)
- Нікілев, О. (2023). Історичні корені та передумови російсько-української війни: ментальний вимір. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 26(5), С. 110–117. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1952>
- Пономаренко, О. С., Морозюк, Ю. В., & Нинюк, М. А. (2024). Вплив воєнних дій на ефективність державного управління в Україні. *Академічні візії*, С. 32. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1198>
- Сябро, А. (2021). Трансформація концепту «м'якої» сили в сучасному інформаційному протиборстві. Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини, С. 92–94. URL: <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/10896>
- Сизов, А., Коваль, О., & Пахольчук, В. (2022). Військова могутність та мілітаризація глобального простору. *Вісник*. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/viyskovi_51_2022.pdf#page=49

References

- Cuppuleri, A. (2022). Russia and frozen conflicts in the post-Soviet space. In: The Palgrave Encyclopedia of Peace and Conflict Studies. *Cham: Springer International Publishing*, 1331–1339. URL: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-030-77954-2_110
- Economist Intelligence Unit. (2024). Democracy Index 2023. URL: <https://www.eiu.com/topic/democracy-index> [in English]
- Freedom House. (2024). Freedom in the World 2023. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2023> [in English]
- Lysianskyi, P. L. (2023). The policy of militarization of teenagers in the Russian Federation as a threat to European security. *Publishing House "Baltija Publishing"*. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/398/10821/22551-1?inline=1> [in English]
- Mišev, G. (2023). The security aspects of globalised crises and the phenomenon of generated instability in the post-Soviet space. *Vojno delo*, 75(1), 18–31. [in English]
- Shergin, S. (2023). Politychnyi fenomen rosiisko-ukrainskoi viiny [Political phenomenon of the Russian-Ukrainian war]. *Problems of World History*, 23, 7–17. Retrieved from: <https://journal.ivinas.gov.ua/pwh/article/view/273> [in Ukrainian]
- Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). (2024). Military expenditure database. URL: <https://www.sipri.org/databases/milex>
- World Bank. (2024). World Development Indicators. URL: <https://data.worldbank.org/>
- Aver'ianova, N., & Voropaeva, T. (2020). Spetsifyka konfliktiv u postbipoliarnomu sviti [Specificity of conflicts in the post-bipolar world]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 8(84), 109–113. Retrieved from: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/778> [in Ukrainian]
- Akimov, A. (2024). Prohrama pidhotivky molodoho pokolinnia u suchasnykh heopolitychnykh realistiach ta militaryzatsiynykh protsesakh pobudovy novoho ukrainskoho suspilstva [Program for the preparation of the younger generation in modern geopolitical realities and militarization processes in building a new Ukrainian society]. *Public Administration: Concepts, Paradigm, Development, Improvement*, 7, 6–13. Retrieved from: <https://pa.journal.in.ua/index.php/pa/article/view/117> [in Ukrainian]
- Valiushko, I. V. (2023). Militarizm yak rysa rosiiskoho suspilstva [Militarism as a feature of Russian society]. *Electronic Scientific Publication «Public Administration and National Security»*, 2 (32), 7–10. Retrieved from: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16823173478375.pdf#page=8> [in Ukrainian]
- Hai-Nyzhnyk, P. P. (2022). Svit na perelomi ta Ukraina: hlobalni vyklyky i natsionalna bezpeka [The world at a turning point and Ukraine: global challenges and national security]. *Scientific Bulletin*, 113. Retrieved from: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hai-Nyzhnyk_Pavlo/Svit_na_perelomi_ta_Ukraine_hlobalni_vyklyky_i_natsionalna_bezpeka.pdf [in Ukrainian]

- Haustova, V. Y., Kizym, M. O., & Kostenko, D. M. (2023). Analiz mizhnarodnykh otsinok voiennoi syly Zbroinykh syl Ukrainy ta krain svitu [Analysis of international assessments of the military power of the Armed Forces of Ukraine and countries of the world]. *Biznes Inform*, 2, 16–33. [in Ukrainian]
- Kim, T., & Ukrainets, Y. (2022). Viiskovo-promyslovyi kompleks u suchasni svitovii ekonomitsi: peredumovy, faktory, tendentsii rozvytku [Military-industrial complex in the modern world economy: preconditions, factors, trends of development]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 39. Retrieved from: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1370> [in Ukrainian]
- Krasnodemska, I. Y. (2019). Stvorennia radianskikh marionetkovykh respublik na Pivdennomu Skhodi Ukrainy yak instrument bol'shovyts'koi ekspansii na pochatku 1918 r. [Creation of Soviet puppet republics in southeastern Ukraine as an instrument of Bolshevik expansion in early 1918]. *Ukrainoznavstvo*, 4, 25–49. [in Ukrainian]
- Lehkodukh, V. V. (2023). Vzaemodii Zbroinykh Syl Ukrainy ta hromadians'koho suspil'stva u pytanni protydivi rosiiskii prohande [Interaction between the Armed Forces of Ukraine and civil society in countering Russian propaganda]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskogo universytetu. Seriya: Istoriiia – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: History*, 2(49), 57–65. DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(49\).2023.290425](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(49).2023.290425) [in Ukrainian]
- Nikiliev, O. (2023). Istorychni koreni ta peredumovy rosiisko-ukrainskoi viiny: mentalnyi vymir [Historical roots and preconditions of the Russian-Ukrainian war: mental dimension]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani – Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 26(5), 110–117. Retrieved from: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1952> [in Ukrainian]
- Ponomarenko, O. S., Morozyuk, Y. V., & Ninyuk, M. A. (2024). Vplyv voiennykh dii na efektyvnist derzhavnoho upravlinnia v Ukraini [Impact of military actions on the effectiveness of state management in Ukraine]. *Akademichni vizii – Academic Visions*, 32. Retrieved from: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1198> [in Ukrainian]
- Siabro, A. (2021). Transformatsiia kontseptsii “m’iakoi” syly v suchasnomu informatsiynomu protyborstvi [Transformation of the concept of “soft” power in modern informational confrontation]. *Trauvevi studii: istoriia, polityholohiia, mizhnarodni vidnosyny – May Studies: History, Political Science, International Relations*, 92–94. Retrieved from: <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/10896> [in Ukrainian]
- Sizov, A., Koval, O., & Pakholchuk, V. (2022). Viis'kova mohutnist' ta militaryzatsiia hlobal'noho prostoru [Military capability and militarization of the global space]. *Visnyk – Bulletin*. Retrieved from: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/viyskovi_51_2022.pdf#page=49 [in Ukrainian]

Анотація

Лисянський П. Л. Процеси мілітаризації суспільства в країнах пострадянського простору як загроза безпековій ситуації в Європейському регіоні. – Стаття.

У статті досліджено процеси мілітаризації суспільства в країнах пострадянського простору як загрозу безпековій ситуації в Європейському регіоні. Актуальність теми обумовлена зростанням напруженості в міжнародних відносинах та посиленням військової активності в регіоні. Метою дослідження є виявлення основних чинників, що сприяють мілітаризації, аналіз її наслідків для безпеки в Європі та розробка рекомендацій щодо зменшення негативних впливів.

У дослідженні використано комплексний методологічний підхід, що включає аналіз історичних, економічних та політичних аспектів мілітаризації. Застосовано якісні та кількісні методи аналізу для визначення впливу мілітаризації на регіональну безпеку, а також методи порівняльного аналізу для оцінки ситуації в різних країнах пострадянського простору. Дослідження також висвітлює значний вплив мілітаризації на економічну стабільність та розвиток соціальної інфраструктури в регіоні. Виявлено, що міжнародна спільнота відіграє ключову роль у формуванні умов для зниження рівня мілітаризації через дипломатичні та економічні важелі.

Результати дослідження показали, що мілітаризація в пострадянських країнах є наслідком історичної спадщини, економічних труднощів, політичної нестабільності та зовнішніх загроз. Вона призводить до зростання військових витрат, посилення авторитарних тенденцій та загострення міжнародної напруженості. Особливу увагу приділено аналізу ситуації в Україні, де анексія Криму та конфлікт на сході країни стали яскравими прикладами негативних наслідків мілітаризації.

Висновки дослідження свідчать про необхідність активізації міжнародної співпраці для зменшення негативних наслідків мілітаризації. Пропонується розробити ефективні механізми контролю за озброєннями, підтримувати демократичні інститути та економічний розвиток пострадянських країн. Перспективи подальших досліджень включають глибший аналіз соціально-економічного впливу мілітаризації та розробку стратегій міжнародної співпраці для зміцнення стабільності в Європейському регіоні.

Ключові слова: мілітаризація, пострадянські країни, безпекова ситуація, Європейський регіон, міжнародна співпраця, демократичні інститути, економічний розвиток, контроль за озброєннями.

Summary

Lisyansky P. L. The processes of militarization of society in post-Soviet countries as a threat to the security situation in the European region. – Article.

The article examines the processes of militarization in post-Soviet societies as a threat to the security situation in the European region. The relevance of the topic is driven by increasing tensions in international relations and heightened military activity in the region. The research aims to identify the main factors contributing to militarization, analyze its consequences for European security, and develop recommendations to mitigate negative impacts.

A comprehensive methodological approach was employed, including an analysis of historical, economic, and political aspects of militarization. Qualitative and quantitative methods were used to assess the impact of militarization on regional security, as well as comparative analysis methods to evaluate the situation in various post-Soviet countries. The study also highlights the significant impact of militarization on economic stability and the development of social infrastructure in the region. It has been found that the international community plays a key role in shaping the conditions for reducing the level of militarization through diplomatic and economic leverage.

The results of the study indicate that militarization in post-Soviet countries is a consequence of historical legacy, economic difficulties, political instability, and external threats. It leads to increased military spending, strengthened authoritarian tendencies, and heightened international tensions. Special attention is given to the situation in Ukraine, where the annexation of Crimea and the conflict in the eastern part of the country are highlighted as significant examples of the negative consequences of militarization.

The findings suggest the necessity of enhancing international cooperation to mitigate the negative effects of militarization. It is proposed to develop effective mechanisms for arms control, support democratic institutions, and foster economic development in post-Soviet countries. Future research should focus on a deeper analysis of the socio-economic impact of militarization and the development of international cooperation strategies to strengthen stability in the European region.

Key words: militarization, post-Soviet countries, security situation, European region, international cooperation, democratic institutions, economic development, arms control.